

**КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кожевникова Алла Власівна

УДК 378.014.62-051-052

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМ
ПРОЦЕСОМ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Кіровоград – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Ляпунова Валентина Анатоліївна,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри соціальної педагогіки і дошкільної освіти Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кузьменко Василь Васильович,
Комунальний вищий навчальний заклад
“Херсонська академія неперервної освіти”,
завідувач кафедри педагогіки і психології

кандидат педагогічних наук, доцент
Ярошинська Олена Олександрівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління

Захист відбудеться “13” березня 2014 р. о 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 23.053.02 у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка за адресою (25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1, зала засідань).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1).

Автореферат розіслано “11” лютого 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. В. Окольніча

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що модернізація системи освіти сьогодні потребує нового розуміння теорії і практики управління педагогічним процесом, детермінує необхідність розробки новітніх підходів до підготовки майбутніх педагогів. Одним із проявів модернізації є перехід на вищий рівень суспільного розвитку з орієнтацією на активну, відповідальну особистість учителя, для якого характерним є гуманістичний світогляд, високий професіоналізм і готовність до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Відповідно до вимог сучасного суспільства випускник вищого педагогічного освітнього закладу повинен не тільки володіти професійними знаннями, вміннями й навичками, що є знаряддями його праці, а, насамперед, особистісними якостями професіонала, серед яких – здатність до саморозвитку, самовдосконалення, творчого розв'язання психолого-педагогічних ситуацій, ефективного й успішного суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, а також вміння адаптуватися до нових умов суспільного життя. Саме тому майбутній учитель має спиратися у своїй діяльності на принципи нової стратегії управління навчально-виховним процесом на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Реалізація цієї стратегії зумовлена завданнями розвитку особистості майбутнього вчителя, що актуалізує питання створення таких педагогічних умов, які б відповідали природі головних суб'єктів навчання і виховання та сприяли б суб'єкт-суб'єктному управлінню педагогічним процесом.

Проблема формування готовності вчителя широко висвітлена у психолого-педагогічних дослідженнях (О. Абдулліна, А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Бондар, О. Глузман, В. Гершунський, О. Гура, К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандибович, І. Зязюн, О. Касьян, Л. Кондрашова, В. Краєвський, В. Кузьменко, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, В. Кушнір, А. Ліненко, В. Лутай, В. Моляко, І. Підласий, О. Пехота, В. Сластьонін, Г. Сухобська, О. Трубіцина, В. Шапар, О. Ярошинська, Т. Яценко та ін.). Проте й дотепер практично немає наукових праць, у яких би розкривалися сутність, структура, педагогічні умови готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. На переконання науковців, професійне становлення особистості – це складний процес поступового переходу особистості з одного стану в інший. Саме в ході формування готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, що є основою майбутньої педагогічної діяльності, важливого значення набувають ті якості та властивості особистості, які стають підґрунтям успішної реалізації професійних функцій.

Водночас, теорія і практика формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом не позбавлені суперечностей між:

- потребами суспільства у кваліфікованих учителях, здатних ефективно управляти навчально-виховним процесом на суб'єкт-суб'єктній основі, і реальним станом професійної підготовки випускників вищого педагогічного закладу до суб'єкт-суб'єктного управління цим процесом;

- удосконаленням суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом у школі й недостатньою готовністю вчителів до суб'єкт-суб'єктного управління;

- необхідністю створення ефективних педагогічних умов для формування

готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом і браком належного науково-теоретичного обґрунтування цього процесу;

– потребою суспільства в майбутніх учителях – творчих особистостях у суб'єкт-суб'єктному управлінні педагогічним процесом і традиційною системою їх підготовки.

Усе, викладене вище, зумовило вибір теми дослідження **“Формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації, що є частиною комплексної теми кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького “Сучасні педагогічні технології у підготовці майбутніх учителів” (державний реєстраційний номер 0107U006181), затверджено Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 4 від 23.01.2008 р.), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25.03.2008 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Розкрити сутність поняття “готовність майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом” на основі аналізу наукової літератури.

2. Визначити структуру, критерії та рівні сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

4. Експериментально перевірити педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутнього вчителя.

Предметом – педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом буде ефективним за таких педагогічних умов: орієнтація цілей і мотивів професійної діяльності майбутніх учителів на суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом; оновлення змісту професійної діяльності майбутнього вчителя знаннями з організації суб'єкт-суб'єктного управління шляхом упровадження спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; спрямування практичної підготовки майбутнього вчителя на формування умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; створення у вищому навчальному закладі освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Методи дослідження. Для виконання окреслених завдань, досягнення мети та

перевірки гіпотези використовувався комплекс взаємодоповнювальних методів дослідження, зокрема:

– *теоретичних* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної, науково-практичної та методичної літератури з проблеми дослідження, інтерпретація теорій, що дали змогу систематизувати теоретичні матеріали за темою дослідження, уточнити сутність поняття “готовність майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом”, конкретизувати його зміст, виявити педагогічні умови розв’язання досліджуваної проблеми;

– *емпіричних* – вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, бесіда, інтерв’ю, анкетування, спостереження, експертне оцінювання рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом у межах педагогічної діагностики;

– *експериментальних* – педагогічний експеримент, який складався з констатувального та формувального етапів і дав змогу вивчити реальний стан проблеми формування готовності, здійснити експериментальну перевірку цього складного особистісного утворення як важливого показника професіоналізму, що виробляється в ході професійної підготовки студентів, апробувати й підтвердити ефективність упровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів педагогічного університету до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом.

Використовувалися також статистичні методи обробки отриманих даних для виявлення кількісних і якісних характеристик результативності дослідно-експериментального навчання.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу було проведено впродовж 2007-2013 років на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Бердянського державного педагогічного університету, ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”, Комунального закладу Мелітопольський педагогічний лицей-інтернат “Творчість” Запорізької обласної ради. Всього в експерименті взяли участь 426 студентів.

Організація дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2007-2013 рр. і охоплювало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі (2007–2009 рр.) вивчався стан розроблення досліджуваної проблеми в теоретичному і практичному аспектах; визначалися підходи до виконання наукових завдань; розроблялася методика та окреслювалися основні напрями формування готовності майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом.

На другому етапі (2009–2011 рр.) визначалися критерії та рівні готовності майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом у вищому навчальному закладі з урахуванням положень державного стандарту вищої професійної освіти; обґрунтовувалися педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом.

На третьому етапі (2011–2013 рр.) здійснювався формувальний експеримент із метою перевірки ефективності педагогічних умов формування готовності

майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; аналізувалися й узагальнювалися отримані результати дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

уперше теоретично обґрунтовано сутність і структуру готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом в єдності чотирьох компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного); обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом (орієнтація цілей і мотивів професійної діяльності майбутніх вчителів на здійснення суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя знаннями з організації суб'єкт-суб'єктного управління шляхом упровадження спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; спрямування практичної підготовки майбутнього вчителя на формування умінь та навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; створення освітнього середовища вищого навчального закладу, побудованого на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії); визначено критерії (мотивація, ціннісні орієнтації, когнітивність, діяльність, творчість, рефлексія), які стали вихідними для встановлення рівнів готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом (низький, середній, високий та творчий);

уточнено сутність поняття “готовність майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом” як інтегрованого особистісного утворення, що характеризується мотивацією майбутнього педагога до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, комплексом знань, професійно-педагогічних умінь і навичок її організації і управління та здатністю до рефлексії і оцінювання успішності суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом;

подальшого розвитку набуло наукове обґрунтування проблеми формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, комплексне застосування методик управління сучасним педагогічним процесом.

Практичне значення дослідження. Розроблено й впроваджено в навчальний процес вищих педагогічних навчальних закладів спецкурс “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”, що розкриває теоретичні основи специфіки суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом й методику підготовки до нього майбутнього вчителя; доповнено навчальні курси “Вступ до спеціальності”, “Педагогіка”, “Основи педагогічної майстерності”, “Історія педагогіки” інформацією щодо специфіки формування готовності студентів педагогічних навчальних закладів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Результати дослідження і висновки можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів з метою вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів, а також у системі післядипломної освіти педагогічних працівників.

Вірогідність результатів дослідження забезпечено: теоретико-методологічною обґрунтованістю його основних положень; застосуванням комплексу методів наукового пошуку, адекватних до мети та завдань, об'єкта і

предмета дослідження; змістом експериментальної роботи, яка охоплювала необхідну кількість респондентів. Крім того, впроваджено в навчальний процес вищих навчальних педагогічних закладів розроблену систему педагогічних умов, що дало змогу корегувати процес формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* в навчальний процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 63/544-08 від 11.03.2011), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 06/872 від 28.05.2012), ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (довідка № 553 від 13.05.2013) та Комунального закладу Мелітопольський педагогічний лицей-інтернат “Творчість” Запорізької обласної ради (довідка № 158 від 11.07.2012).

Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на науково-практичних конференціях різних рівнів, а саме:

– *міжнародних*: “Теорія і практика управління педагогічним процесом” (Одеса, 2008); “Антропологізм в освітніх стратегіях і практиках сучасності: пошуки пріоритетів” (Мелітополь, 2008); “Педагогика и психология как ресурс развития современного общества” (Рязань, 2009); “Vědecký rokok na rozmezí tisíciletí – 2010” – Научный прогресс на рубеже тысячелетий” (Прага, 2010); “Гуманізм та освіта” (Вінниця, 2010); “Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість” (Луганськ, 2012); “Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe – 2013” – Теоретические и практические научные инновации (Краків, 2013); “Наука XXI століття: відповіді на виклики сучасності” (Бухарест, 2013); “Образовательные технологии 2013” (Каварна, 2013);

– *всеукраїнських*: “Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах” (Запоріжжя, 2009); “Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів” (Умань, 2011); “Нові інформаційні технології в освіті та природничо-математичних науках” (Мелітополь, 2012); “Фундаменталізація змісту освіти як соціально-педагогічна проблема” (Київ, 2012); “Управління інноваційним розвитком освіти: глобальний та національний вимір” (Суми, 2012); “Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика” (Херсон, 2013);

– *науково-практичних конференціях*: “Нові виміри сучасного світу” (Мелітополь, 2008); “Навчання, виховання та розвиток” (Бердянськ, 2011).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 20 одноосібних публікаціях автора, серед яких 8 – у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному збірнику наукових праць, 10 – у матеріалах науково-практичних конференцій, 1 – спецкурс.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (215 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації – 226 сторінок, основний текст викладено на 170 сторінках, додатки – на 33 сторінках. Робота містить 12 таблиць, 3 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету, завдання та гіпотезу, визначено об'єкт і предмет, розкрито основні методи, схарактеризовано наукову новизну, окреслено теоретичне й практичне значення одержаних результатів і форми їх апробації.

У першому розділі **“Теоретичні основи організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом”** проаналізовано наявні у психолого-педагогічній літературі підходи до визначення сутності понять “педагогічний процес”, “педагогічна система” та “суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; висвітлено історичний досвід і схарактеризовано сучасні підходи щодо організації педагогічного процесу як самоорганізованої педагогічної системи.

Аналіз різних підходів до проблеми дослідження дає змогу стверджувати, що системна складність сучасного педагогічного процесу розглядається з позиції загальної теорії систем (В. Афанасьєв, Ю. Бабанський, І. Блауберг, Б. Гершунський, С. Гончаренко, Д. Гвішіані, І. Зязюн, В. Кремень, І. Підласий, І. Предборська, В. Садовський, Б. Юдін), синергетики (В. Гребнева, І. Добронравова, Г. Єгоров, В. Кохановський, О. Князева, С. Курдюмов, А. Пригожин, О. Чалий, Г. Хакен), а також як об'єкт управління (Ю. Бабанський, В. Безрукова, В. Беспалько, Л. Вікторова, В. Гребенева, Т. Дмитренко, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, В. Кушнір, Л. Ричкова, Н. Тализіна, В. Якунін та інші).

У працях названих науковців педагогічний процес визначається як динамічна система, основними ознаками якої є: а) наявність компонентів, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами та явищами; б) наявність внутрішньої структури зв'язків між цими компонентами, а також їх підсистемами; в) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегральний результат; г) наявність системотвірних зв'язків, які об'єднують компоненти, блоки, частини в єдину систему; д) взаємозв'язок з іншими системами. У межах наукового синтезу вчитель є складником педагогічної системи, що обережно та ефективно управляє педагогічним процесом, не порушуючи його самоорганізаційну цілісність.

Встановлено, що суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом – це взаємовплив суб'єктів (учителя й учнів) навчально-виховного процесу, що здійснюється на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії з метою духовного та інтелектуального взаємозбагачення учасників процесу.

Суб'єкт-суб'єктне управління є діяльністю особистості вчителя, детермінованою особливою потребою і спрямованою на ефективну діяльність суб'єктів педагогічного процесу, їх саморозвиток під час навчання і виховання, що залежить від характеру навчально-виховних завдань. Для ефективного суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, насамперед, необхідно оволодіти специфічними знаннями й набути професійних умінь, тобто майбутній учитель повинен бути підготовленим до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

У другому розділі **“Проблема формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом в**

педагогічній теорії та практиці” проаналізовано стан досліджуваної теми у вітчизняній і зарубіжній літературі, конкретизовано сутність поняття “готовність майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом”, розглянуто різні підходи до визначення його суттєвих ознак, структури, критеріїв та рівнів сформованості, а також досліджено стан сформованості готовності майбутніх педагогів до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом в практиці діяльності вищих навчальних закладів.

Як переконуємося, дослідники по-різному тлумачать поняття “готовність”. Його трактують як складне особистісне утворення (М. Дьяченко, А. Ліненко, Л. Кандибович); як прояв якостей (К. Абульханова-Славська, А. Леонт’єв); як наявність здібностей (Б. Анан’єв, С. Рубінштейн); як якість особистості (В. Кузьменко, Є. Павлютенков, К. Платонов); як виражений ситуативний стан (М. Левітов, О. Ковальов, В. Мясичев); як систему мотивів, відносин (А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович); як психологічну настанову (Д. Узнадзе.); як адекватне відбиття спеціальності, професійну майстерність (А. Леонова); як відносини (А. Веденов); як сукупність знань, умінь і навичок (Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Сластьонін); як цілісну орієнтацію особистості (Л. Буєва, І. Кон, В. Мерлін та ін.).

Аналіз науково-педагогічних джерел дав змогу нам виокремити різні підходи до визначення поняття “підготовка”, а саме: акмеологічний, аксіологічний, компетентнісний, культурологічний, системно-синергетичний, суб’єктний, особистісно-орієнтований, рефлексивний та ін. Зазначені підходи реалізуються на засадах певних принципів: гуманізації, демократизації, неперервності, системності, природовідповідності, фундаменталізації, діалогічності, культуровідповідності, що не суперечать один одному й не виключають один одного, а поглиблюють і розширюють уявлення про складність і багатогранність цього феномену.

У розділі теоретично обґрунтовано вихідне положення про те, що готовність майбутніх педагогів до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом не стихійний, а педагогічно керований, динамічний і складний процес. Успішність управління багато в чому визначається тим, наскільки систематичною є діяльність, що спрямована на розвиток особистості учня.

Визначено, що готовність майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом є інтегрованим особистісним утворенням, що характеризується мотивацією майбутнього педагога до суб’єкт-суб’єктної взаємодії, комплексом знань, професійно-педагогічних умінь і навичок її організації і управління та здатністю до рефлексії і оцінювання успішності суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом. Її сформованість сприяє не лише реалізації задач суб’єкт-суб’єктної взаємодії, але й підвищує професіоналізм педагога.

Визначено компонентну структуру готовності майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом як єдність та взаємообумовленість компонентів:

– *мотиваційно-ціннісний* (сукупність мотивів та цінностей, що визначають позитивне ставлення майбутнього педагога не лише до обраного виду професійної діяльності, але й до суб’єкт-суб’єктного управління педагогічним процесом). Сформованість складових компоненту мотивує студента у професійно спрямованому контексті; визначає потребу в успішному виконанні педагогічних

завдань; забезпечує усвідомлення й творче сприйняття студентом необхідності суб'єкт-суб'єктного управління; орієнтує майбутніх учителів на суб'єкт-суб'єктне взаємодію і управління педагогічним процесом. Саме тому цей компонент готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління є похідними для інших компонентів досліджуваної готовності;

– *когнітивний* (система відповідних професійних знань щодо специфіки і організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом). Дана система знань слугує міцним фундаментом для розвитку практичних умінь і навичок необхідних для реалізації суб'єктності у майбутній професійній діяльності;

– *операційно-діяльнісний* (передбачає формування у студентів комплексу умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом). До даного комплексу належать уміння і навички створення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; управління педагогічним процесом; застосування суб'єкт-суб'єктних управлінських технологій у структурі власної професійної діяльності та ін.;

– *рефлексивно-оцінний* (передбачає здатність адекватно оцінювати свої професійні можливості та здібності, здатність до самоаналізу професійної діяльності та саморозвитку у процесі суб'єкт-суб'єктного управління, здатність до рефлексивних процесів таких як саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретацію й інтерпретацію тощо). Сформованість складових компоненту забезпечує оцінку студентом самого себе, своїх якостей, становища серед інших людей і їх ставлення до себе, що свідчить про вимогливість студента до себе, його самокритичність, ставлення до життєвих успіхів і невдач, наявність чи відсутність життєвих перспектив.

У дослідженні визначено критерії сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом: мотивація, ціннісні орієнтації, когнітивність, діяльність, творчість і рефлексія. Їх виокремлення стало основою для виявлення рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом (низький, середній, високий, творчий).

Низький рівень сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом характеризується відтворенням незначної частини основних теоретичних положень, окремих понять без достатнього розуміння значення суб'єкт-суб'єктного управління для ефективності педагогічного процесу у школі. Система знань щодо понятійно-термінологічного змісту основ суб'єкт-суб'єктного управління, уміння застосовувати деякі технології суб'єкт-суб'єктного управління в навчально-виховному процесі на репродуктивному рівні, інтерес до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом лише зароджуються. Такий майбутній учитель не підготовлений до виконання нових педагогічних завдань. Усвідомлення готовності до суб'єкт-суб'єктного управління тільки починає формуватися і проявляється фрагментарно. У процесі реалізації педагогічних завдань студенти часто виявляють розгубленість; структура готовності у них не виражена, хоча й спостерігається формування її окремих компонентів.

Середній рівень готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом характеризується недостатньою сформованістю

цілей власної педагогічної діяльності; відсутністю чи слабким вираженням творчої спрямованості, браком особистісно значущого ставлення до суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Студент загалом володіє набором традиційних прийомів і методів навчання, проте його підготовленість до суб'єкт-суб'єктного управління є недостатньою. Майбутній педагог має досить усвідомлену особистісну позицію, що спирається на знання сучасних концепцій розвитку школи та педагогіки. Цей рівень характеризується набуттям умінь на рівні копіювальних, недосконалих дій, переважно за готовими зразками, навіть, під час педагогічної практики. Студент оволодіває окремими конкретними структурними компонентами готовності до суб'єкт-суб'єктного управління, що використовуються в типових навчальних ситуаціях. Для такого майбутнього вчителя характерні прояви творчої уяви, інтелектуальної активності, асоціативного мислення.

Високий рівень свідчить про оволодіння педагогічними технологіями суб'єкт-суб'єктної взаємодію з учнями; про вміння використовувати такі прийоми та засоби, що допомагають у реалізації ефективного суб'єкт-суб'єктного управління. Діяльність студента при цьому базується на знаннях і уміння організації суб'єкт-суб'єктного управління, власному педагогічному досвіді, характеризується високим рівнем педагогічної рефлексії. Цей рівень передбачає самостійний вибір студентом системи дій, необхідної для виконання різноманітних педагогічних завдань, які потребують при цьому значних зусиль. У студента виникає інтерес до самостійного пошуку ефективних шляхів виконання педагогічних завдань, до самостійного визначення засобів суб'єкт-суб'єктного управління з урахуванням конкретних умов, реалізації практичних дій у нестандартних педагогічних ситуаціях. На такому рівні готовності студент виявляє педагогічну інтуїцію, оригінальність мислення, креативність, уміння прогнозувати, планувати й передбачати результати власної педагогічної діяльності на основі співвіднесення їх із суб'єкт-суб'єктним управлінням педагогічним процесом.

Творчий рівень сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом характеризується яскраво вираженою стійкою творчою активністю і продуктивністю в організації суб'єкт-суб'єктного управління навчально-виховним процесом; утвердженням цінностей суб'єктності в педагогічному процесі, що забезпечує створення відповідної творчої та пошукової атмосфери в навчально-виховному процесі; умінням і здатністю студента оцінити власний індивідуальний стиль педагогічної діяльності та скласти план її розвитку, спроектувати сучасний педагогічний процес як самоорганізовану систему.

Для з'ясування дійсного стану сформованості готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом було проведено констатувальний експеримент із залученням 426 студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів.

Із метою одержання об'єктивних результатів щодо рівня готовності майбутніх вчителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом було застосовано широкий спектр методів: анкетування, бесіди, інтерв'ю, тестування, тривале цілеспрямоване спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю студентів, аналіз продуктів діяльності, а також методики експериментального

дослідження мотивації та ціннісних і професійних орієнтацій.

Одержані у процесі вихідної діагностики результати засвідчили, що у студентів вищих навчальних педагогічних закладів за умов традиційної практики переважають низький і середній рівні сформованості всіх компонентів готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. Так, із 426 респондентів тільки 8 % студентів надають сформованості досліджуваної готовності першорядного значення; 68% відводять їй незначну роль і 24 % зовсім не вважають її значущою для професійного становлення. Одержані дані демонструють недостатній рівень готовності студентів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

В процесі констатувального експерименту з'ясовано, що основними причинами, що зумовлюють неефективну реалізацію готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, є такі: недостатнє інформування майбутніх учителів про специфіку сучасного педагогічного процесу як складної самоорганізованої педагогічної системи та ефективність суб'єкт-суб'єктного управління; відсутність у навчально-виховному процесі ВНЗ цілісної системи формування готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; фрагментарне звернення до досвіду управління педагогічним процесом під час навчальних і педагогічних практик тощо.

У третьому розділі **“Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом та їх експериментальна перевірка”** обґрунтовано педагогічні умови формування досліджуваної готовності, розроблено систему заходів спрямованих на їх реалізацію та здійснено їх впровадження на етапі формування дослідження, а також представлено результати експериментальної роботи.

Задля ефективної організації та цілісного представлення процесу формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, а також визначення ролі педагогічних умов в результативності формування, нами теоретично обґрунтовано та схематично зображено (рис. 1) увесь комплекс взаємопов'язаних складників даного процесу: мету, яка визначає спрямованість підготовки; підходи, принципи і педагогічні умови, реалізація яких забезпечує його ефективність; зміст, що передбачає формування основних компонентів готовності; форми та методи організації даного процесу та складову оцінювання результативності (критерії та рівні).

У ході дослідження з'ясовано, що успішність підготовки фахівця до тієї чи іншої діяльності залежить, насамперед, від умов, в яких він відбувається. Під педагогічними умовами формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом ми розуміємо обставини, які обумовлюють удосконалення досліджуваного процесу і можуть бути реалізовані у вигляді системи заходів, впровадження яких забезпечить підвищення ефективності процесу формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Рис. 1. Процес формування готовності майбутнього учителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом

На основі проведеного аналізу психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми дослідження та результатів констатувального експерименту було визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом: орієнтація цілей і мотивів професійної діяльності майбутніх учителів на суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом; оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя знаннями з організації суб'єкт-суб'єктного управління шляхом упровадження спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; спрямування практичної підготовки майбутнього вчителя на формування умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; створення у вищому навчальному закладі освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

На нашу думку, визначені педагогічні умови взаємодіють між собою, органічно доповнюючи одна одну. Їх впровадження забезпечить цілеспрямовану діяльність з метою формування основних компонентів досліджуваної готовності.

Експериментальна перевірка педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом здійснювалась під час формувального експерименту в експериментальних групах. Розкриємо зміст роботи на даному етапі експерименту.

З метою реалізації першої педагогічної умови – орієнтація цілей і мотивів професійної діяльності майбутніх учителів на суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом – у роботі зі студентами експериментальних груп використовувалися такі стимулювально-мотиваційні впливи: створення ситуації успіху; заохочення і стимулювання; створення позитивного емоційного фону на занятті; диференційований підхід до розвитку навичок суб'єктної взаємодії; використання різноманітних засобів, прийомів і методів організації академічних занять. Система реалізованих заходів була спрямована на формування у майбутніх учителів стійкого інтересу до суб'єкт-суб'єктного управління, формування у них внутрішньої мотивації до процесу набуття знань і умінь, викликала зацікавленість та активність у суб'єкт-суб'єктному управлінні сучасним педагогічним процесом.

Друга педагогічна умова реалізовувалася шляхом упровадження в навчальний процес спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом” і збагачення категоріального апарату дисциплін психолого-педагогічного циклу новими поняттями, що розкривають сутність суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. Запропонований авторський спецкурс “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом” сприяв оволодінню студентами основ суб'єкт-суб'єктного управління та допомагав організовувати ефективний навчально-виховний процес.

Також, на етапі формувального експерименту, було доповнено навчальні курси “Вступ до спеціальності”, “Педагогіка”, “Основи педагогічної майстерності”, “Історія педагогіки” інформацією щодо специфіки формування готовності студентів педагогічних навчальних закладів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом та експериментально перевірено ефективність таких змін.

Реалізація педагогічної умови – спрямування практичної підготовки майбутнього вчителя на формування умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом – реалізовувалася під час проходження студентами педагогічної практики у школі, коли вони застосовували змістовне поле знань, отриманих на заняттях із психолого-педагогічних дисциплін і спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом” (формування психолого-педагогічних умінь майбутніх учителів щодо діагностування учня за допомогою різних методик, складання психолого-педагогічної характеристики на учня, спостереження за використанням суб'єкт-суб'єктного підходу до учнів у школі під час педагогічних практик і практичних занять).

Щодо педагогічної умови як створення у вищому навчальному закладі освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, зауважимо, що її реалізація відбувалася через визначення майбутніми учителями, на основі професійного самодіагностування, індивідуальної траєкторії розвитку та організації навчально-виховної роботи в освітньому середовищі на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Аналіз результатів формувального експерименту за означеними критеріями та показниками засвідчив суттєві позитивні зміни в експериментальних групах відповідно до визначених рівнів. Так, в експериментальних групах кількість студентів, що мають творчий рівень сформованої готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, збільшилася на 9,4 %, а в контрольних групах цей показник змінився лише 2,1 %. Водночас, кількість студентів, у яких зазначена готовність відповідає низькому рівню, в експериментальних групах знизилася на 21,9 %, а в контрольних групах – лише на 6,8 % (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів готовності майбутніх учителів експериментальних і контрольних груп до і після формувального експерименту (у %)

Рівні готовності	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	До експерименту, осіб %	Після експерименту, осіб %		До експерименту, осіб %	Після експерименту, осіб %	
Творчий	3,8	13,2	+9,4	3,1	5,2	+2,1
Високий	11,1	19,1	+9	6,2	8,5	+2,3
Середній	36,9	40,6	+3,7	31,5	33,9	+2,4
Низький	48,2	26,1	-21,9	59,2	52,4	-6,8

Результати, одержані в контрольних та експериментальних групах наприкінці педагогічного експерименту, свідчать про позитивні зрушення, які виявляються у зростанні показників творчого та високого рівнів сформованості досліджуваної готовності та зменшення показників низького рівня, що доводить ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. Результати проведеного дослідження підтверджують факт виконання окреслених завдань і слугують

підставою для формулювання висновків.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження.

1. Аналіз педагогічної, психологічної та філософської літератури дав підстави стверджувати, що формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління сучасним педагогічним процесом є важливим елементом фахового становлення особистості майбутнього вчителя й параметрами професійної готовності. Це істотно впливає на ефективність педагогічного процесу й результативність педагогічної діяльності фахівця, що, як відомо, і є показником професіоналізму.

Сучасний педагогічний процес визначено як складну самоорганізовану систему, що об'єднує процеси виховання, навчання, розвитку й саморозвитку вчителя й учнівського колективу, і для якої характерні цілісність та єдність. Активними суб'єктами такої педагогічної системи є педагог та учень, які впливають один на одного, а ефективне функціонування цієї системи залежить від суб'єкт-суб'єктного управління.

З'ясовано, що суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом – це взаємовплив суб'єктів (вчителя й учнів) навчально-виховного процесу, що здійснюється на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії з метою духовного та інтелектуального взаємозбагачення учасників процесу.

Конкретизовано, що готовність майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом є інтегрованим особистісним утворенням, що характеризується мотивацією до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, комплексом знань, професійно-педагогічних умінь і навичок її організації і управління та здатністю до рефлексії і оцінювання успішності суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

2. Визначено компонентну структуру готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом як єдність та взаємообумовленість компонентів: мотиваційно-ціннісний (сукупність мотивів та цінностей, що визначають позитивне ставлення майбутнього педагога не лише до обраного виду професійної діяльності, але й до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом); когнітивний (система відповідних професійних знань щодо специфіки і організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом); операційно-діяльнісний (передбачає формування у студентів комплексу умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом); рефлексивно-оцінний (передбачає здатність адекватно оцінювати свої професійні можливості та здібності, здатність до самоаналізу професійної діяльності та саморозвитку у процесі суб'єкт-суб'єктного управління, здатність до рефлексивних процесів).

У дослідженні визначено критерії сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом: мотивація, ціннісні орієнтації, когнітивність, діяльність, творчість і рефлексія. Їх виокремлення стало основою для виявлення рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом (низький, середній, високий, творчий).

Результати констатувального етапу дослідження дали змогу стверджувати, що стан сформованості готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом в практиці діяльності вищої школи не відповідає сучасним вимогам, а тому потребує покращення в системі професійної підготовки майбутніх учителів.

3. У дослідженні теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом: орієнтації цілей і мотивів професійної діяльності майбутніх учителів на суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом; оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя знаннями з організації суб'єкт-суб'єктного управління шляхом упровадження спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; спрямування практичної підготовки майбутнього вчителя на формування умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; створення у вищому навчальному закладі освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

4. Реалізація педагогічних умов формування досліджуваної готовності майбутнього вчителя здійснювалась в процесі вивчення студентами дисциплін психолого-педагогічного циклу, відвідування занять спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”, під час педагогічної практики, а також в процесі постійної взаємодії на засадах суб'єктності в умовах освітнього середовища навчального закладу. Студенти оволодівали базовими знаннями з теорії і практики організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, формували уміння та навички такої взаємодії та використання технологій управління педагогічним процесом, розвивали мотивацію і здатність до рефлексії та самооцінної діяльності в контексті успішності суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Результати формувального етапу експерименту засвідчили ефективність педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. Одержані кількісні дані наприкінці формувального етапу в порівняльному аспекті з кількісними показниками констатувального етапу дослідження дали змогу зафіксувати позитивну динаміку: кількість майбутніх учителів експериментальних груп з творчим і високим рівнем зросла відповідно на 9,4 % та 9 %; значно зменшилася кількість респондентів із низьким рівнем сформованості готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, різниця становить 21,9 %. У контрольній групі відбулися незначні зміни.

Отже, кількісний та якісний аналіз результатів експериментальної роботи підтвердили ефективність визначених педагогічних умов формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом, доцільність впровадження запропонованої системи заходів їх реалізації у процесі професійної підготовки.

Перспективність подальшої розробки проблеми дослідження полягає у визначенні шляхів формування готовності учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом у системі післядипломної педагогічної освіти.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Статті у наукових фахових виданнях

1. Фокшек А. В. Формування толерантності і готовності майбутнього педагога до управління педагогічним процесом / А. В. Фокшек // Постметодика // “Антропологізм в освітніх стратегіях і практиках сучасності: пошуки пріоритетів” / Кол. авт. – Мелітополь : “Колор Принт”, 2008. – № 7 (84). – С. 205–210.

2. Фокшек А. В. Формування готовності майбутніх педагогів до управління педагогічним процесом / А. В. Фокшек // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2009. – № 3. – С. 149–151.

3. Фокшек А. В. Системний підхід в управлінні освітою як предмет вітчизняної педагогічної думки ХХ ст. / А. В. Фокшек // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / ред. кол.: Т. І. Сущенко (голов.ред.) та ін. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 5 (58). – С. 391–396.

4. Фокшек А. В. Системний та синергетичні підходи як модель сучасного педагогічного процесу / А. В. Фокшек // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. статей / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь, 2011. – Вип. 6.– С. 213–220.

5. Фокшек А. В. Професійна компетентність як складова підготовки майбутнього вчителя до суб’єкт-суб’єктного управління / А. В. Фокшек // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. – Випуск 4. – Частина 2. – С. 214–220.

6. Фокшек А. В. Суб’єкт-суб’єктне управління як інноваційний шлях підготовки майбутнього вчителя / А. В. Фокшек // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка / [ред. кол.: Сбруєва А. А. (гол. ред.) та ін.]. – № 3 (21), 2012. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – Випуск 4. – Частина 2. – С. 309–315.

7. Кожевникова А. В. Суб’єкт-суб’єктне управління як інноваційна технологія в навчально-виховному процесі педагогічного університету / А. В. Кожевникова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. За матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції “Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступності, ефективності, якості”, присвяченої 10-річчю Українського відділення МАНПО. – № 22 (257). – Луганськ, 2012. – Частина III. – С. 165–170.

8. Кожевникова А. В. Результати впровадження спецкурсу “Суб’єкт-суб’єктне управління педагогічним процесом” у підготовку майбутніх вчителів / А. В. Кожевникова // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2013. – Випуск 17. – С. 133–137.

Стаття в зарубіжному збірнику наукових праць

9. Кожевникова А. В. Аналіз результатів впровадження системи формування готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом / А. В. Кожевникова // Теоретические и практические научные инновации / Zbiór raportów naukowych. "Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe". – Kraków : Wydawca: Sp.z o.o. "Diamond trading tour", 2013. – Str. 130–138.

Статті та тези в матеріалах науково-практичних конференцій

10. Фокшек А. В. Методологічна культура в готовності майбутнього вчителя до управління педагогічним процесом / А. В. Фокшек // Педагогічні науки та освіта: збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – Вип. III. – Запоріжжя : ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2008. – С. 212–219.

11. Фокшек А. В. Культурно-освітній аспект управління професійною підготовкою майбутнього педагога / А. В. Фокшек // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. статей / ред. кол.: І. П. Аносов (голов. ред.) та ін. – Мелітополь, 2008. – Вип. 1. – С. 253–265.

12. Фокшек А. В. Культура управління освітнім процесом і управління культурним зростанням майбутнього педагога / А. В. Фокшек // Нові виміри сучасного світу: збірник матеріалів IV Міжнародної наукової інтернет-конференції 24-28 листопада 2008 р. – Мелітополь : МДПУ, 2008. – С. 59–61.

13. Фокшек А. В. Сучасні проблеми формування професійної готовності до педагогічної діяльності / А. В. Фокшек // Педагогика и психология как ресурс развития современного общества: материалы международной научн.-практ. конф. 9-10 октября 2009 года / под ред. Л. А. Байковой, А. Н. Сухова, Н. А. Фоминой; Ряз. гос. ун-т. им С. А. Есенина. – Рязань, 2009. – С. 323–327.

14. Фокшек А. В. Дефініція управлінської культури майбутніх педагогів вищих навчальних закладів / А. В. Фокшек // Materiály VI mezinárodní vědecko – praktická konference «Vědecký pokrok na rozmezí tisíciletí – 2010». – Díl 16. Pedagogika: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – Stran. 33–36.

15. Фокшек А. В. Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом як засіб формування гуманізації вищої освіти / А. В. Фокшек // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів X Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 14-16 вересня 2010 рік. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2010. – С. 247–251.

16. Фокшек А. В. Теоретичні засади побудови моделі готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом у вищій школі / А. В. Фокшек // Навчання, виховання та розвиток: Матеріали Всеукраїнських психолого-педагогічних Демиденківських читань (м. Бердянськ, 11-12 березня 2011 рік). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – С. 165–168.

17. Фокшек А. В. Інформаційно-комунікаційні технології при суб'єкт-суб'єктному управлінні педагогічним процесом / А. В. Фокшек // Нові інформаційні технології в освіті та природничо-математичних науках : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (22–23 березня 2012 р.) / редкол. В. В. Молодиченко [та ін.]. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. –

С. 171–175.

18. Кожевникова А. В. Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом – фундамент професійної підготовки майбутніх вчителів / А. В. Кожевникова // Дидактика: теорія і практика. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Фундаменталізація змісту освіти як соціально-педагогічна проблема” : зб. наук. праць / [вступ. ст. ред. Г. О. Васьківської; упоряд. С. В. Косянчука]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 225–227.

19. Кожевникова А. В. Влияние субъект-субъектного управления на образовательную среду в процессе профессиональной подготовки будущих учителей / А. В. Кожевникова // Известия на съюза на ученице – Сливен: са публикувани доклади, изнесени на Националната конференция с международно участие “Образователни технологии 2013”, 13–15 септември 2013. – Каварна, 2013. – Том 24. – 426 с. – С. 35–39.

Спецкурс

20. Фокшек А.В. Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом: спецкурс / А. В. Фокшек. – Мелітополь : МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – 46 с.

АНОТАЦІЯ

Кожевникова А. В. Формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2014.

Дисертація присвячена проблемі формування готовності майбутнього вчителя до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

У роботі теоретично обґрунтовано та експериментально доведено ефективність запропонованих педагогічних умов формування готовності до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом у студентів вищих навчальних педагогічних закладів, зокрема: орієнтація цілей і мотивів професійної діяльності майбутніх учителів на реалізацію суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя знаннями з організації суб'єкт-суб'єктного управління шляхом упровадження спецкурсу “Суб'єкт-суб'єктне управління педагогічним процесом”; спрямування практичної підготовки майбутнього вчителя на формування умінь і навичок організації суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом; створення у вищому навчальному закладі освітнього середовища на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Визначено і схарактеризовано структуру, критерії та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до суб'єкт-суб'єктного управління педагогічним процесом.

Ключові слова : педагогічний процес, суб'єкт-суб'єктне управління, готовність до суб'єкт-суб'єктного управління, педагогічні умови.

АННОТАЦИЯ

Кожевникова А. В. Формирование готовности будущего учителя к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко. – Кировоград, 2014.

Диссертация посвящена проблеме формирования готовности будущего учителя к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом.

В работе теоретически обоснована сущность и структура готовности будущего учителя к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом как профессионально значимой составляющей его профессиональной подготовки. Определены показатели, критерии сформированности готовности будущих учителей к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом, охарактеризованы уровни такой готовности. Выявлены, научно обоснованы и экспериментально проверены в учебно-воспитательном процессе высших учебных заведений педагогические условия, обеспечивающие эффективность формирования готовности будущих учителей к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом, являющиеся важной характеристикой профессионализма в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин. Педагогические условия подготовки будущих учителей к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом требуют построения процесса профессиональной подготовки с использованием системного, синергетического, личностно-деятельностного и личностно ориентированного подходов в сочетании с теоретической и практической подготовкой, что способствует творческому и личностному развитию.

Авторский спецкурс “Субъект-субъектное управление педагогическим процессом” раскрывает теоретические основы творческой профессиональной деятельности учителя и методику подготовки к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом.

Результаты проведенного исследования дают основания утверждать, что разработанные педагогические условия подготовки студентов к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом способствуют профессиональной подготовке творческой, креативной личности учителя, способной к организации учебно-воспитательного процесса в школе на современных принципах сотрудничества и достижения результата. Подготовка к субъект-субъектному управлению педагогическим процессом позволит будущим учителям овладеть необходимыми для этого знаниями, умениями и навыками, поможет развить личностные качества, обеспечит определенную самостоятельность, индивидуализацию их обучения.

Материалы исследования являются теоретико-практическим основанием для дальнейшего совершенствования подготовки будущих учителей.

Ключевые слова : педагогический процесс, субъект-субъектное управление, готовность к субъект-субъектному управлению, педагогические условия.

ANNOTATION

Kozhevnykova A. V. Formation of future teacher's readiness to the subject-to-subject management of the pedagogical process. – Manuscript.

The dissertation for scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. – Kirovograd, 2014.

The dissertation is devoted to the problem of formation of future teacher's readiness to the subject-to-subject management of the pedagogical process.

The effectiveness of pedagogical conditions for higher educational pedagogical institutions students' development of readiness to the subject-to-subject management of the pedagogical process has been formulated, substantiated and experimentally verified: orientation of purposes and motives of future teachers' professional activity to the implementation of the subject-to-subject management of the pedagogical process; updating the contents of professional knowledge and skills within the essence and organizing of the pedagogical process subject-to-subject management; creation of an educational environment under the conditions of the higher educational institution built on the basis of subject-to-subject interaction; filling of future teachers' practical training with theory and practice of the subject-to-subject management of the pedagogical process. The criteria, the levels of future teachers' readiness to the subject-to-subject management of the pedagogical process have been identified and characterized.

Key words: pedagogical process, subject-to-subject management, readiness to the subject-to-subject management, pedagogical conditions.